HEILSETNINGAR 2
Ordstilling 2
Oppsummering av ordstilling 10
Spørjesetningar 11
Imperativsetningar 15
Det-setningar 16

HEILSETNINGAR

Ordstilling

I ei norsk setning kjem orda i ei bestemt rekkjefølgje. Orda har sine faste plassar. Verbalet kjem alltid på andre plass i ei norsk heilsetning:

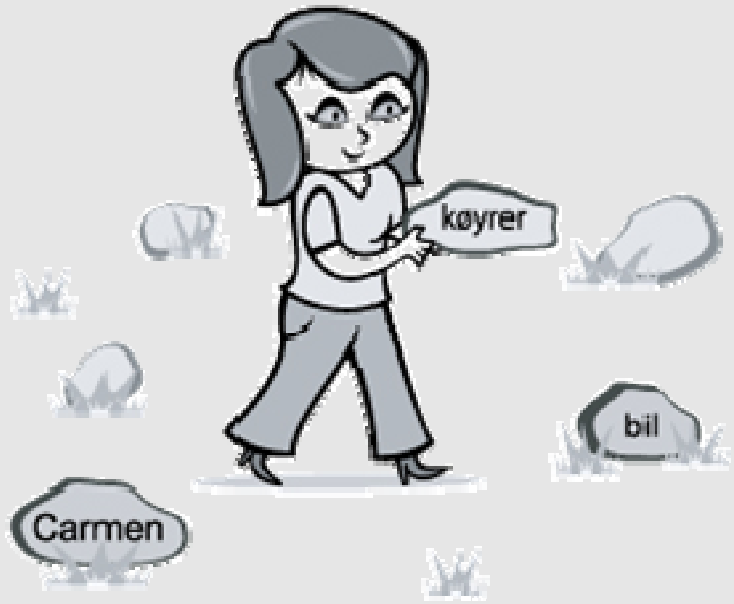

1. plass	**2. plass**	Resten av setninga
Carmen	**køyrer**.	
Carmen	**køyrer**	bil.
Carmen	**køyrde**	bil til jobben.
Carmen	**køyrde**	bil til jobben i dag.
Carmen	**køyrde**	alltid bil til jobben i fjor.

Merk! Alle norske setningar må minst ha eit subjekt og eit verbal.

1
Fullfør setningane.

Eg ____.

Han ____.

Vi ____.

Carmen og Arne ______________________________________.

Elevane ____.

Inversjon

Verbalet kjem **alltid på andre plass** i ei heilsetning.
Verbalet står anten i presens eller preteritum.
Når eit anna ledd enn subjektet kjem på første plass, må vi flytte subjektet til tredje plass. Subjektet kjem **etter** verbalet. Dette kallar vi **inversjon**.

1. plass subjekt andre ledd	**2. plass verbal presens/ preteritum**	3. plass (subjekt)	Resten av setninga
Carmen	**køyrer**		bil i dag.
I dag	**køyrer**	Carmen	bil.
I går	**køyrde**	Carmen	bil til jobben.

Vi får inversjon etter adverbial som f.eks. **i dag**, **no**, **i Noreg**, **i sommar**, **i 2006**.

2
Gjenta setningane. Begynn med adverbialet.

Leo speler fotball. Kvar onsdag ____.

Vi reiser til Cuba. I morgon ____.

Carmen les ei bok. No ____.

Arne lagar middag. Kvar dag ____.

Luisa er på skulen. I dag ____.

Det snør. No ____.

3
Fullfør setningane i skjemaet. Verbalet skal stå i det grå feltet.

1. plass	**2. plass verbal**	Resten av setninga
No		
I dag		
Kvar onsdag		
I heimlandet mitt		
Nokre gonger		
I Noreg		

4

Set inn *eg* og *les*.

________________________________ ei norsk bok.

No _____________________________ ei norsk bok.

_____________________________ aviser kvar dag.

Kvar dag _____________________________ aviser.

____________________________ brevet frå skulen.

No __________________________ brevet frå skulen.

Setningsadverbial

Setningsadverbial som f.eks. **ikkje** kjem som regel på fjerde plass i ei heilsetning.

1. plass	2. plass Verbal	3. plass (subjektet)	**4. plass setningsadverbial**	Resten av setninga
Carmen	køyrer		**ikkje**	bil i dag.
I dag	køyrer	ho	**ikkje**	bil.
I dag	har	eg	**ikkje**	gjort leksene.

Setningsadverbial er ord som **ikkje**, **aldri**, **alltid**, **ofte** og **gjerne** (sjå Adverb, s. 8).

5

Set setningsadverbiala til venstre inn i setningane.

ikkje Eg kjem på skulen i morgon.

____

ikkje I morgon kjem eg på skulen.

____

kanskje Leo kjem på festen.

____

ofte Luisa snakkar i mobiltelefonen.

____

sikkert Det blir hyggeleg.

____

truleg I neste veke har eg tid.

____

Samansett verbal

Verbalet kan vere sett saman av to delar.
Den første delen kjem alltid på andre plass og står i presens eller preteritum.
Den andre delen, ein partisipp eller infinitiv, kjem på femte plass:

1. plass	**2. plass verbal** presens/preteritum	3. plass	4. plass	**5. plass verbal** infinitiv/partisipp	Resten av setninga
Carmen	**har**		ikkje	**ete**	middag.
I går	**hadde**	ho	ikkje	**ete**	middag.
Leo	**må**			**gjere**	leksene.
I går	**måtte**	Leo		**gjere**	leksene.

Merk! Viss ikkje subjektet står på første plass, kjem det mellom dei to delane av verbalet. Setningsadverbialet kjem også mellom dei to delane av verbalet.

6

Gjenta setningane. Begynn med adverbialet.

Du må pusse tennene. Kvar kveld ____________________________________.

Leo har snakka norsk. I dag ____________________________________.

Luisa har lese boka. No ____________________________________.

Arne har skrive eit brev. I dag ____________________________________.

Vi skal reise til Cuba. I påska ____________________________________.

Eg bør leggje meg tidleg. I kveld ____________________________________.

Dei skal sjå ein film. På torsdag ____________________________________.

7

Set inn setningsadverbial i setningane.

aldri Eg har lært å køyre bil.

____

aldri Her har eg jobba.

____

gjerne Eg vil ha ein kopp kaffi.

____

dessverre Carmen kan ikkje kome i kveld.

____

visst Sonen til Fatima skal gifte seg.

____

alltid Vi har kjent kvarandre.

____

ikkje Denne genseren vil eg ha på meg.

____

kanskje Vi skal besøkje nokre vener i London i sommar.

____

Viss subjektet er eit substantiv eller eit trykksterkt pronomen, kjem **setningsadverbial** som f.eks. **ikkje**, **også**, **ofte** og **gjerne,** rett etter det første verbalet:

I dag har **ikkje Leo** rydda rommet sitt.
No må **også du** rydde rommet ditt. Alle dei andre har rydda romma sine.

8
Set inn *ikkje*.

Her vil familien bu. ______________________________________

I går kom læraren vår. ______________________________________

Kvifor kjem Arne? ______________________________________

Kvifor har elevane pause? ______________________________________

I morgon skal Leo spele. ______________________________________

9
Skriv ferdig setningane.

Kan du gjere dette? Nei, dette kan _________________. **Luisa** må gjere det.

Kjem du frå Cuba? Nei, det ____________________, men **Carmen** kjem derfrå.

Skal dei reise på ferie?   Nei, det skal ________________, men **vi** skal.

Objekt og predikativ

Objekt og predikativ kjem på sjette plass i ei heilsetning.

1. plass	2. plass	3. plass	4. plass	5. plass	**6. plass**	
Carmen	har		ikkje	ete	**middag**.	(objekt)
Leo	gav				**hunden ein klem**.	(indirekte objekt + direkte objekt)
Han	er		ikkje		**lærar**.	(predikativ)
Vi	vart		veldig		**glade**.	(predikativ)
Eg	liker			å sole	**meg**.	(objekt)

Vi kan ha to objekt i ei setning. Det indirekte objektet kjem alltid før det direkte objektet:

Leo gav **hunden ein klem**.

10

Set inn direkte objekt i setningane.

Arne fann ______________________________________.

Leo kjøpte ______________________________________.

Ho et ______________________________________.

Han les______________________________________.

11

Plasser orda i rett rekkjefølgje.

katten   Eg   mat   gav

Eg ____.

Eg   katten   Leo   gav

Eg ____.

Luisa   eit brev   mormor   sende.

Luisa ____.

12

Set inn predikativ. Er predikativet eit adjektiv, må du bøye det.

Ho vil bli ___________________________.

Han heiter _________________________.

Dei er _____________________________.

Leo og Luisa vart ___________________.

Pronomen som trykklett objekt

Når eit pronomen er objekt og det står til eit enkelt verbal, kjem det før adverbial som ikkje:

Per ser **dei** ikkje.
(**Ser** er enkelt verbal, **dei** er objekt, **ikkje** er adverbial.)

Når eit pronomen er objekt og det står til eit samansett verbal, kjem det etter adverbial som ikkje:

Per kan ikkje sjå **dei**.
(**Kan sjå** er samansett verbal, **ikkje** er adverbial, **dei** er objekt.)

I dei to eksempla over har ikkje objektet trykk.
Viss objektet har trykk, blir ordstillinga endra når verbalet er enkelt:

Per ser ikkje **dei**.
(Han ser ikkje Leo og Luisa, men han ser kanskje Carmen og Arne.)

13

Skriv setningane under med pronomen i staden for substantiv.

Vil dei ete maten?	Vil dei ete han?
Vil dei ikkje ete maten?	____.
Et dei maten?	____.
Et dei ikkje maten?	____.
Dei skal ikkje kjøpe huset.	____.
Dei kjøper ikkje huset.	____.
Møtte du barna?	____.
Møtte du ikkje barna?	____.

Preposisjonsfrasar

Mange adverbial er preposisjonsfrasar. Dei kan fortelje om tid og stad.
Preposisjonsfrasane kjem anten på første eller siste plass i ei norsk heilsetning:

1. plass	2. plass	3. plass	4. plass	5. plass	6. plass	**7. plass**	
Ho	har		ikkje	ete	middag	**i dag**.	(tid)
Han	har			ete	middag	**i byen**.	(stad)
Ho	budde					**på Cuba i 1990**.	(stad+ tid)

Vi kan ha fleire preposisjonsfrasar etter kvarandre på slutten av ei setning.
Då kjem vanlegvis stad før tid.

14
Fortel om stad og tid.

Eg kjøpte ei bok ________________________ ________________________.

Eg budde ____________________________ __________________________.

Han har budd _________________________ __________________________.

Han skal reise _________________________ _______________________.

Kven vann fotball VM ___________________ _________________________?

Ulike ledd på første plass

Vi kan ha ulike ledd på første plass i ei heilsetning. Ofte flyttar vi ledd til første plass for å framheve dei.

Ulike ledd	**1.plass**	**Resten av setninga:**
Subjekt	**Carmen**	har køyrt bil til jobben.
Adverbial	**Til sommaren**	skal vi kanskje besøkje nokre vener.
Leddsetning	**Fordi læraren var sjuk,**	fekk elevane fri frå skulen.
Objekt	**Ei gåve**	gav Leo mor si.
Predikativ	**Lærar**	vil eg ikkje bli.

Merk! Når leddsetninga kjem først i heilsetninga, må du ha komma etter henne.

15

Begynn med det leddet som står i kursiv.

Arne har jobba her i tre år *no.* ______________________________

Arne har jobba her *i tre år* no. ______________________________

Arne har jobba *her* i tre år no. ______________________________

Du må dra heim *om ein time.* ______________________________

Carmen budde på Cuba *før.* ______________________________

Dei flytta til Noreg *i 2005*. ______________________________

Eg har vore i London *to gonger.* ______________________________

Luisa kom til Noreg *for to veker sidan.* ______________________________

Eg har ikkje tid til å hjelpe deg *i dag.* ______________________________

Eg vil ikkje bli *sjukepleiar.* ______________________________

Han gav far sin *ein klem.* ______________________________

Arne kom ikkje *fordi han var sjuk.* ______________________________

Han budde på Cuba *då han var liten.* ______________________________

Oppsummering av ordstilling

1. plass	2. plass	3. plass	4. plass	5. plass	6. plass	7. plass
subjekt adverbial leddsetning objekt predikativ	**verbal (presens, preteritum, imperativ)**	**(subjekt)**	**setnings-adverbial (ikkje, ofte aldri, alltid gjerne)**	**verbal (infinitiv parti-sipp)**	**indirekte objekt, direkte objekt, predikativ**	**adverbial**
Carmen	har			køyrt	bil	til jobben i dag.
Til sommaren	skal	vi	kanskje	besøkje	nokre vener	i England.
Fordi læraren var sjuk,	fekk	elevane			fri	frå skulen.
Ei gåve	gav	Leo			mor si.	
Lærar	vil	eg	ikkje	bli.		

Merk! Det treng ikkje vere ord på alle plassane i skjemaet. Plassane kan vere tomme.

Spørjesetningar

Vi kan lage spørjesetningar med og utan spørjeord:

Kjem du? (utan spørjeord)
Kvar kjem du frå? (med spørjeord)

1. plass	2. plass	Resten av setninga
Kvar	kjem	du frå?
	Kjem	du?

I spørsmål utan spørjeord er den første plassen i skjemaet tom.

Spørjesetningar utan spørjeord
Vi kan lage spørjesetningar ved å setje verbalet først i ei setning. Når vi svarer, må vi bruke ja eller nei:

Liker du fotball? Ja, det gjer eg.
Snakkar du norsk? Ja, eg snakkar litt.
Har du kjøpt frukt? Nei, eg har kjøpt søtsaker.

16
Gjer setningane om til spørjesetningar utan spørjeord.

Leo speler fotball. ____

Carmen liker kaffi. ____

Leo går i sjette klasse. ____

Arne kjem tidleg heim i dag. ____

Han forstår engelsk. ____

Leo liker å bu i Noreg. ____

Pablo har flytta. ____

Irina vil lære norsk. ____

Ho har lyst på noko å drikke. ____

Når vi svarer med ja eller nei, bruker vi verbet **å gjere**:

Liker du fotball? Ja, det **gjer** eg. / Nei, det **gjer** eg ikkje.
Snakkar du norsk? Ja, det **gjer** eg. / Nei, det **gjer** eg ikkje.

Vi bruker **ikkje** verbet **å gjere** viss verbet er samansett, modalt eller når vi har verba å vere eller å ha:

Har du **kjøpt** frukt? Ja, det **har** eg. / Nei, det **har** eg ikkje.
Vil du **bli** med? Ja, det **vil** eg. / Nei, det **vil** eg ikkje.
Er du glad? Ja, det **er** eg./ Nei, det **er** eg ikkje.
Har du bil? Ja, det **har** eg./ Nei, det **har** eg ikkje.

17
Svar på spørsmåla.

Skriv du russisk? ______________________________

Vil du vere med på kino? ______________________________

Kan eg låne boka di? ______________________________

Kjem du på festen? ______________________________

Kan du gjenta? ______________________________

Snakkar læraren høgt nok? ______________________________

Er Leo heime? ______________________________

Går du til skulen kvar dag? ______________________________

Har du ete middag? ______________________________

18
Lag spørsmål som passar.

______________________________? Nei, det kan eg ikkje.

______________________________? Ja, det vil eg.

______________________________? Nei, det gjer eg ikkje.

______________________________? Ja, det har eg.

______________________________? Nei, det skal eg ikkje.

______________________________? Ja, det gjer eg.

Spørjesetningar med spørjeord

Spørjeord bruker vi når vi lager spørjesetningar. Dette er ord frå ulike ordklasser.

	Spørjeord	Svar
Ting/handling	**Kva** lagar du?	Eg lagar **middag.**
Stad	**Kvar** kjem du frå?	Eg kjem frå **Cuba.**
Person	**Kven** er det?	Det er **Arne.**
Grunn	**Kvifor** kjem du ikkje?	Eg er **sjuk.**
Måte	**Korleis** kjem du deg heim?	Eg **tek bussen.**
Tid	**Når** kjem du heim?	Eg kjem heim **klokka fem**.

19
Set inn spørjeord.

_______________ vil du ha å ete?	Eg vil gjerne ha salat.
________________ kjem du heim?	Eg kjem heim i morgon.
__________________ har du det?	Eg har det berre bra, takk.
___________________ er frå Irak?	Fatima er frå Irak.
__________________ fortalde det?	Leo fortalde det.
______________________ gjer du?	Eg skriv brev.
______________ er lege i familien?	Carmen er lege.
_________ går det med barna dine?	Det går bra med barna mine.
__________________ kostar avisa?	Avisa kostar ti kroner.
___________________ er du fødd?	Eg er fødd den 24. mai.
_________________ seier læraren?	Han seier at vi må vere stille.

20
Lag spørsmål og spør nokon i klassa di.

Kva ____?

Kvar ____?

Kven ____?

Kvifor ____?

Når ____?

Korleis ____?

Kor + adjektiv

Når spørjeordet **kor** står framfor eit adjektiv, bøyer vi adjektivet i kjønn og tal:

Hokjønn	**Kor stor** er veska?
Hankjønn	**Kor stor** er bilen?
Inkjekjønn	**Kor stort** er huset?
Fleirtal	**Kor store** er barna dine?

21

Set inn *kor dyr* i rett form.

_________________________ er denne bilen?

_________________________ er dei nye bøkene?

_________________________ er det skjørtet som heng der?

_________________________ er jakka som er på sal?

Kor mange og kor mykje + substantiv

Kor mange bruker vi før teljelege substantiv:
Kor mange sjokoladar skal eg kjøpe?

Kor mykje bruker vi før uteljelege substantiv:
Kor mykje kaffi vil du ha?

Merk! Vi kan bruke **kor mykje** når vi skal spørje om pris:
Kor mykje kostar sjokoladen?

22

Set inn *kor mange* eller *kor mykje*.

_________________________ barn har du?

_________________________ ris skal eg koke?

_________________________ brusflasker skal eg ta med på turen?

_________________________ bøker har du lese?

_________________________ fisk fekk du i går?

_________________________ dagar skal du vere her?

_________________________ kostar avisa?

Kva for ei + substantiv

Vi bøyer dette uttrykket i kjønn og tal:

Hokjønn	**Kva for *ei* klasse** går du i?
Hankjønn	**Kva for *ein* buss** skal vi ta?
Inkjekjønn	**Kva for *eit* hus** bur du i?
Fleirtal	**Kva for *nokre* bøker** er dine?

23

Set inn *kva for ei, kva for ein, kva for eit* eller *kva for nokre*.

______________________ skule går du på?

______________________ hund er din?

______________________ sko er dine?

______________________ briller er Carmen sine?

______________________ fag studerer Irina?

Imperativsetningar

Imperativsetningar har verb i imperativ (sjå Verb, s. 26) og manglar subjekt:

Køyr forsiktig!
Et opp maten!
Hell i mjølk!
Ikkje **trakk** på plenen!

24

Gjer om til imperativsetningar.

Du må køyre rett fram! ____

Du må svinge til høgre! ____

Du må gå over gata her! ____

Du må stoppe på raudt lys! ____

Du må ikkje køyre over 60 km i timen. ____

Du må ikkje køyre forbi! ____

Du må ikkje stoppe her! ____

Det-setningar

Ei norsk setning må ha eit subjekt. Vi bruker ofte **det** som subjekt, f.eks. når vi snakkar om vêret:

Det snør.
Det er sol i dag.
Det er varmt i dag.

I nokre tilfelle kjenner vi ikkje subjektet:

Det er tysdag i dag.
I dag er **det** 17. mai.
Det bankar på døra.
Det gjeld søknaden eg sende for to veker sidan.

25
Gjenta setningane. Start med adverbialet.

Det er kaldt i dag.	I dag er **det** kaldt.
Det snør i dag.	I dag ______________________________________.
Det regna i heile går.	I heile går __________________________________.
Det snødde mykje i vinter.	I vinter _____________________________________.
Det er ikkje kaldt i dag.	I dag ____.
Det blir sikkert fint vêr i morgon.	I morgon ____________________________________.

Eigentleg og formelt subjekt

Subjektet kan nokre gonger vere eit infinitivsuttrykk eller ei leddsetning.
På norsk liker vi ikkje å ha lange, tunge ledd som subjekt. Derfor bruker vi gjerne **det** som eit **formelt subjekt:**

Å lære norsk er viktig.
Det er viktig **å lære norsk**.
(**Det** er formelt subjekt, **å lære norsk** er eigentleg subjekt.)

At du kjem i dag, passar ikkje.
Det passar ikkje **at du kjem i dag**.
(**Det** er formelt subjekt, **at du kjem i dag** er eigentleg subjekt.)

26

Gjer dei kursiverte setningane om til det-setningar.

Å lære norsk er vanskeleg.

____

Å ete mykje frukt er bra for helsa.

____

Å snakke norsk er viktig.

____

Å ete grønsaker er sunt.

____

At Leo er flink til å spele fotball, er sant.

____

Om laget vårt vinn i dag, er usikkert.

____

Kven som skal reise på ferie, er ikkje bestemt.

____

At månen er laga av grøn ost, er ikkje sant.

____

At jorda er rund, er sant.

____

Kven som skal opp til munnleg prøve, blir avgjort i morgon.

____

Presentering

Når vi nemner eller presenterer noko for første gong, bruker vi **ubestemt form** av substantivet.
Vi vil unngå å kome med denne informasjonen først i setninga. Derfor plasserer vi **det** før substantivet i setninga:

Det var ein gong **ein konge**.
Ein gong var **det ein konge**.
Det er **ein fin dag**.
Det finst **mange fine butikkar** her.
I byen vår bur **det mange** frå Polen.
Kjem **det fleire slektningar** på besøk i sommar?

Det er formelt subjekt i setningane og står på første eller tredje plass i setninga.
Det eigentlege subjektet står på objektsplassen.

Merk! Presentering finn vi ofte saman med verb som **å vere, å finnast, å kome** og **å bu**.
Vi kan ikkje ha presentering når vi har verb som tek objekt.

27

Start med *det* og gjer om setningane under. Sjå eksemplet.

Ein god ven kom på besøk.	**Det kom ein god ven på besøk.**
Ein iransk familie bur i huset.	______________________________
Mange turistar kjem til Noreg.	______________________________
Mange flotte fjell finst på Sunnmøre.	______________________________
To gutar kom gåande.	______________________________
Nokre appelsinar ligg i kjøleskapet.	______________________________
Nokre apar rømde frå dyrehagen.	______________________________

28

Set inn *det* og *er*.

______________________ mange flotte fjell på Sunnmøre.

På Sunnmøre ____________________ også mange fine turområde.

På turistkontoret ____________________ mykje å gjere om sommaren.

_____________________________ mange turistar som kjem innom kontoret.

Kor mange turistattraksjonar ______________________ i Ålesund?

______________________ mange turistskip som reiser innom Geiranger.

Turistane synest ____________________ dyrt i Noreg.

_________________________ mange turistar som liker å fiske.

___________________________ mykje fisk i havet?